

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT DÉSI FRIGYES

(Dési Frigyes 100. születésnapján, 2012. január 12-én, az OMSZ székházban elhangzott előadás lejegyzett változata)

FRIGYES DESI WAS BORN HUNDRED YEARS AGO

(Written version of presentation held in OMSZ headquarter celebrating 100. birthday of Frigyes Dési, 12. January 2012)

Dunkel Zoltán

Országos Meteorológiai Szolgálat, H-1525 Budapest, Pf. 38., *dunkel.z.@met.hu*

Összefoglaló. Dési Frigyes születésének 100. évfordulóján elhangzott bevezető megemlékezésben összefoglaltuk a szakmai pályafutás legfontosabb elemeit a középiskolai matematika-fizika szakos tanári diplomától az elnökként való nyugdíjba vonulásig. A közel negyedszázados vezetői pályafutás során nemcsak intézet vezetőként, hanem egyetemi oktatóként is sokat tett a magyar meteorológia fejlődéséért. Eredményei közül kiemelkedőek a nehéz politikai helyzetben a szakma elméleti és műszeres alapjainak fejlesztéséért tett erőfeszítései, az IDŐJÁRÁS szakmai folyóirat több nyelven történő kiadása, a LÉ GKÖR megalapítása, a Beszámoló Kötet elindítása. A fiatal munkatársak külföldi fél éves, éves ösztöndíjas útra való küldésével, egy oly korban, amikor nehezen lehetett utazni, komoly szakember gárdát hozott létre. A Szolgálat létrehozásával jelentősen növelte az intézet elismertségét, s vidéki objektumok kialakításával súlyt adott az országos szolgálat jellegnek.

Abstract. In the introductory commemoration on the 100th anniversary of Frigyes Dési's birth we summarized the most important elements of the vocational career from the mathematics physics teacher's diploma until the retiring as president of the Service. The close in the course of an almost twenty-five-year managerial career not only the institute as a leader, but made a lot for the development of the Hungarian meteorology as a university professor. His efforts made for the development of the theoretical and instrumental bases of the 'meteorology' in the heavy political situation standing out from his results, the IDŐJÁRÁS journal happening on more languages, founding the internal institutional information journal 'LÉ GKÖR', or starting 'Reporting Issues'. The young work companions with sending him onto a foreign country six-month, year road with a scholarship, in an age like that, a serious specialist created a guard when it was possible to travel difficultly. It increased an institute's reputation by the Service's formation significantly, and the national service provided weight to a character with the forming of a real country-wide objects.

Bevezetés. Egyszer egy születésnap köszöntő során az egyik gratuláló szájából az hangzott el, hogy az ünnepi összejövetel nemcsak a jubiláló számára ünnep, hanem az az egybegyűlteknek is. Ez a megállapítás sokkal inkább érvényes egy százéves születésnap köszöntésre, ahol az ünnepelt már nincs közöttünk. Dési Frigyes mai fogalmaink szerint viszonylag fiatalon, 66 éves korában, mindössze négy évvel nyugdíjazása után elhunyt. A megemlékezők jelentős része nem látta, nem hallotta, nem hallgathatta őt. Amikor megemlékezünk elhunyt nagyjainkról, nem csak a tettek és érdemek felsorolása a cél, hanem egy akart vagy nem szándékolt leltározás is, hogy vajon mi, közel egyidős kortársak vagy későbbi, netán kései utódok mit tettünk azóta, tettünk-e egyáltalán valamit. A felsorolás és értékelés arról is szól, hogy van-e még valami nyoma, emléke az „ünnepelt” munkásságának. Másrészt valahol az a vágy is vezet minket, hogy így vagy úgy valahol részesei vagyunk a méltatott életműnek, s ezáltal, ha kicsit is, de mi is halhatatlanná válunk. A halhatatlanság esélyeit illetően az emberek természetesen nem egyenlők. Milan Kundera írja *Halhatatlanság* című regényében, hogy meg kell különböztetnünk az úgynevezett *kis halhatatlanságot*, az emberek emléket azok tudatában, akik ismerték, és a *nagy halhatatlanságot*, amikor olyanok őrzik az ember emlékét, akiket személyesen nem ismert. A 2012 januárjában rendezett emlékülés megemlékezői már nagyobb részben olyanok voltak, akik már személyesen nem ismerték a

meteorológia egykori igazgató-elnökét és professzorát, de így vagy úgy találkoztak a nevével. Vannak, akik kézbe vették egyetemi tankönyvét, netán olvasták cikkét, esetleg érdeklődve skandálták egy-egy költeményét, vagy csak rápillantottak a nevét viselő emléktáblára, az intézet folyosóján függő fényképére. Az emlékülésen sikerült megszólaltatni egykori kollégáit az intézetből és az általa vezetett Meteorológia Tanszékről.

Életrajzi összefoglaló. Dési Frigyes élettörténete bővelkedik eseményekben. Nemcsak azért mozgalmas ez az életút, mert pályafutása során magasra emelkedett, hanem azért is, mert egy olyan történelmi koron ívelt át, amely az ország életében is igencsak eseménydús korszak volt. Budapesten, a IX. kerületben született 1881-es születésű édesapja, *Docskál Lipót*, és 1889-ben született édesanyja, *Bíró Mária* egyetlen gyermekeként. Szülei gondos nevelésben részesítették, s lehetővé tették számára, hogy tanuljon. Az Eötvös József Gimnáziumban tett érettségi vizsga után a budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen matematika-fizika tanári szakon tanult tovább 1929 és 1933 között. 1934. szeptember 26-án avatták képesített, okleveles középiskolai tanárrá, kiváló eredménnyel. Tanulmányai során nemcsak a szűk szakmai kérdésekkel és feladatokkal foglalkozott, s teljesítette a követelményeket, szinte mindig kitűnő eredménnyel, hanem nyelveket tanult, foglalkozott pszichológiával, költéssel. Aktívan vett részt az egyetemi ifjúsági szervezet munkájában. Egyetemi oktatóira mindig

szeretettel emlékezett, mint professzor sokszor idézte az általuk elmondottakat, néha megfeddve a hallgatóságot nem kielégítő humán műveltségükért.

A háborúra készülő ország a felsőfokú végzettségű férfiakra, mint lehetséges tartalékos tisztekre gondolt. Ennek megfelelően a diploma megszerzése után, 1934. október 1. és 1935. október 1. között Dési Frigyes Tolnán katonai szolgálatot teljesített, s mint karpaszományos őrmester szerelt le. A szolgálati idő alatt döntött nevének magyarosításáról. Az 1935. május 10-én megkapott végzésnek megfelelően, ettől az időponttól kezdve a Dési nevet viselte. A katonai szolgálat után fizetés nélküli ÁDOB (Állástalan Diplomások Országos Bizottsága) asszisztensként dolgozott a Tudományegyetem pedagógiai tanszékén. Az Ármentesítő Társulatok Nyugdíjintézetében sikerült órabéres alkalmazást nyernie. A Meteorológiai Intézet álláshirdetését megpályázva, 1937. június 15-én került az OMFI alkalmazásába. Csapadék feldolgozásokat végzett, klímaészleléseket folytatott. Amikor megürült egy szolgálati lakás, kérelmezte, hogy bentlakásos észlelő lehessen. Ez a munkakör nem tartott sokáig, 1939. áprilisában átigazolt a Magyar Királyi Légierőkhöz. Először polgári alkalmazottként dolgozott, majd hivatásos tiszt lett. 1942-ben megnősült. *Békési Margitot*, matematika-fizika szakos évfolyamtársát vette feleségül. E házasságból egy lánygyermek született.

Először Mátýásföldön és Budaörsön teljesített szolgálatot, mint időjelző. 1942. júniustól szeptemberig a keleti frontra vezényelték. A frontszolgálat után Budaörsön időjelző századparancsnoki beosztásba került. 1944. október 28-án doktori szigorlatot tett Steiner Lajos korábbi hathatós segítségével és közreműködésével. Egyetemi doktori disszertációjának címe: „A nedves hőmérséklet alkalmazása a zivatarelemezésben”.

1945. január 18-án, immár századosi rangban, szovjet hadifogságba került, ahonnan csak 1947. októberében szabadult. A fogolytáborban antifasiszta aktivista funkciót vállalt. Kiszabadulásában antifasiszta tevékenysége mellett valószínűleg szerepe volt *Réthly Antal* akkori igazgató MASZOVLET szovjet vezetőjének írt kikérő levelének is. Fogsága alatt meghalt a kislánya és felesége is. Hazatérése után folytatta hivatalos katonatiszti pályáját. 1947. október végén belépett a Magyar Néphadseregbe időjelző tisztként. 1948. július 22-én pedig belépett a pártba, ami a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülése után a Magyar Dolgozók Pártja nevet viselte akkor. A Honvédség kötelékében 1949-ben a Repülő Időjelző Központ (RIK) parancsnoka lett. A Földművelésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó Országos Meteorológiai és Földmágnesség Intézetben 1950. őszén elszabadultak az események. Először váratlanul letartóztatták és Recskre száműzték Tóth Géza igazgatót, ez intézet élére semmilyen szakmai képesítéssel nem rendelkező „munkásigazgató”-t neveztek ki, aki elkezdett „rendet csinálni”. A szakmai káosztól és összeomlástól az mentette meg az intézetet, hogy a Honvédelmi Minisztérium alá rendelték, eltávolították a munkásigazgatót, s helyette 1950. december

15-én alezredesi rangban Désit nevezték ki parancsnoknak. Egyúttal a geofizika kivált az intézetből, s elnevezése húsz évre Meteorológiai Intézet lett. Az OMI új létszáma az átszervezések után 139 fő. Az intézet rendbetétele mellett az új parancsnok a tudományos életben is aktivizálta magát. 1951. február 19-én az MTA III. osztály titkára lett. Ettől az évtől ő az IDŐJÁRÁS folyóirat szerkesztő bizottságának elnöke, egészen 1977-ig. A Magyar Meteorológiai Társaság 1955-ben, egy ciklusra, 1959-ig elnökévé választotta.

Mint intézet igazgató ebben az évben részt vett Párizsban az IMO utolsó és a WMO első kongresszusán. Az 1953-as év nagy változást hozott az Intézet életében. A felügyeletet a Minisztertanács Hivatala vette át, s a parancsnokból civil igazgató lett. Dési szeptember 1-én egyetemi tanári kinevezést kapott. A szovjet tudományos minősítési rendszer átvételével védés nélkül, egy dolgozat beadásával a fizikai tudományok kandidátusa címet is megkapta. Második házassága, *Proszwimmer Edittel*, szintén erre az évre esik. Ebből a házasságból egy fia és ikerlányai születtek. 1956-ban megindította belső szakmai tájékoztatóként a LÉGKÖR-t, aminek szerkesztését szintén maga vezette.

Szomorú és megrendítő tény, hogy 1956. november 4-én – a szovjet csapatok Budapest elleni támadása során – Tűzoltó utcai lakását találat érte, s egyik kisleánya a kezei között halt meg. Az 1956-os Forradalom leverése után, a kommunista párt újjászervezése során belépett az immár szocialistára átnevezett pártba, az MSZMP-be. A szakmai munka mellett bevette magát a politikai tevékenységbe is. Tagszervező lett, sőt 1957-ben az MSZMP kongresszusán küldött is. Politikai pályafutása ettől kezdve erősen felfelé ívelt. 1958. november 16-án országgyűlési képviselővé választották. 1960-tól az Interparlamentáris Unió magyar-olasz tagozatának elnöke volt. Képviselői megbízatását a következő választáson, 1963. február 24-én, meghosszabbították. 1963 és 1974 között újból a Magyar Meteorológiai Társaság elnöke lett.

Beválasztották a kollektív államfői testületbe, az Elnöki Tanácsba. A tudományos pályán újabb fokozatot szerzett, 1966. december 1-én védés nélkül megkapta az MTA műszaki tudományok doktora fokozatot. Az OMI felügyelete 1967-ben ismét változott, ezúttal a Magyar Tudományos Akadémia fennhatósága alá került. Ez az alárendeltség nem tartott sokáig, mert 1968-tól az 1962-ben létrehozott, minisztériumi rangban lévő OMFB (*Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság*) lett az OMI gazdája. Dési tervei és elképzelési nagyon nagy ívűek voltak, valószínű nem értek bele az Akadémia profiljába. Az mindenestre tény, hogy meteorológiai akadémiai kutatóintézet nem jött létre.

Az OMI-ból 1970-ben az OMFB elnökének felügyelete alatt új szervezet jött létre, az Országos Meteorológiai Szolgálat. A Szolgálat három intézetből állt: Központi Meteorológiai Intézet (KMI), Központi Előrejelző Intézet (KEI) és Központi Légkörfizikai Intézet (KLFI). Létrejött egy ún. központi hivatal is, a Szolgálat elnöksége. Az új intézmény elnöke Dési lett. Mivel elsősorban tudományos

feladatokkal foglalkozott, a KLFÍ-t időnként úgy emlegetik, hogy az az OMSZ kutató intézete volt. A jogszabályok változása miatt másodállásban senki nem lehetett vezető, így 1971. május 27-én lemondott tanszékvezetői állásáról. 1974. március 27-vel saját kérésre nyugállományba vonult. Nyugdíjazásával egy időben, harmadszor is megnősült, házasságot kötött Antal Margittal. A visszavonult igazgató intenzív szépirodalmi tevékenységbe kezdett. Felolvasó esteket tartott, költők társaságában mutatkozott. Irodalmi tevékenységét egészen 1978-ban bekövetkezett haláláig folytatta.

Eredmények. Dési főbb kutatási területei a légkör egyensúlyi feltételeinek értelmezése, különös tekintettel a zivatarok előrejelzésére; a meteorológiai állomáshálózatok sűrűségének meghatározása; a meteorológiai kutatások, szolgáltatások és a környezetvédelem meteorológiai modelljének gazdasági hatékonysága volt. Szakmai cikkeinek száma: 87. Írt 8 egyetemi jegyzetet és tankönyvet is Ezek közül kiemelkedik a Dési-Rákóczi: A Légkör dinamikája című mű. Neve alatt jelent meg 25 ismertetés és bírálat. Népszerűsítő írásainak száma:33. Ezen kívül még publikált 50 filozófiai írást és 80 előszót. Az intézet életében és szervezetében hozzá kötődő legfontosabb változások: az Aerológiai Observatórium, a későbbi KLFÍ létrehozása Budapest Pestszentlőrincen, a Gilice téren, 1955-ben. Kutató bázisokat alakított ki, Martonvásáron (Agrometeorológiai Observatórium), Kecskeméten (Agrometeorológiai Observatórium) és Siófokon (Viharjelző Observatórium). Az Intézetből Szolgálat lett, szervezett központi hivatallal és 3 intézettel, 1970-ben. Megalapította a Légkört 1956-ban. Többnyelvű tudományos folyóirattá alakította át a korábban inkább népszerűsítő jellegű Időjárást. Bevezette a Beszámoló Kötetek rendszerét, amivel folyamatos és kötelező jellegű publikálási lehetőséget biztosított a munkatársaknak. Talán legjelentősebb eredménye, hogy külföldi ösztöndíjakat szerzett a fiatal kutatóknak, s egy oly korban, amikor alig lehetett külföldre utazni, 20 tehetséges fiatal meteorológusnak lehetővé tette, hogy az Egyesült Államokban, Kanadában, Angliában és természetesen a Szovjetunióban képezze tovább magát, fejlessze nyelvtudását. Ezzel egy széles látókörű, nemzetközi fórumokon a helyét megálló ütöképes szakember gárdát nevelt ki. Nevéhez fűződik, hogy a meteorológus

szakképzést az új Meteorológiai Tanszéken 1953-tól jelentősen átszervezte.

Epilógus. Dési Frigyes életéről olvashatunk a visszaemlékezésekben, ha csak rövid ideig is, kortársak voltunk, ki így, ki úgy hordoz magában emlékeket. A megemlékező késői utódban a tekintélyes és szigorú professzor alakja jelenik meg, akit alig mert megszólítani. Van, aki a kemény, néha önkényes vezetőre emlékezik. A levelekből és a feljegyzésekből időnként felbukkan egy erőszakos, kompromisszumot nem nagyon ismerő vezető képe. Ezek az emlékek az emlékezőkkel együtt elmúlnak, elhalványulnak. Maradnak a rideg tények, az emléktábla a falon, a szigorú arcot mutató fénykép. Új tankönyveket adnak ki, de az újakat a régiekből tanultak írták, s így a professzor életműve beleépül, átöröklődik az újabb generáció tudásába. Az intézmény, amit 24 éven keresztül vezetett, ma is azt a nevet viseli, amit ő adott neki: Szolgálat. Valahol több és tekintélyesebb, mint ha „csak” intézet lenne. Ez mindenképp egy tőke, egy erkölcsi alap, s ezt a tőkét, ezt a tekintélyt még ma is használjuk, hasznosítjuk. Végezetül legyen itt egy idézet Dési Frigyesről, a költőtől:

*„Ha emberré válsz, kerül a félelem,
pokol meg menny bánja, ha megtagad,
s ha a földön jársz, soha nem vétkezel:
de merd, mindig, merd adni önmagad.”*

Nem könnyű tanács. Dési Frigyes mindig merte adni önmagát, még akkor is, amikor ez se neki, se a környezetének nem volt egyszerű. Nevét nem véletlenül őrzi emléktábla, amely a nagy előd és fejlesztő Konkoly-Thege Miklóssal együtt emlékezteti az utódokat.

Irodalom

- Dunkel, Z. és Sáhó, A. 2010: Egy rendhagyó riport a magyar meteorológia nagy öregjével, Zách Alfréddal. *Légkör* 55, 76-83
- Simon, A. 2000: Dési Frigyes, karrier a szocializmusban, OMSZ pp. 248
- Simon, A. 2004: Magyarországi meteorológusok életrajzi lexikonja. OMSZ, pp.135
- Szerkesztő Bizottság, 1974: Dési Frigyes nyugalmába vonult. *Időjárás* 78, 133-136
- Szerkesztő Bizottság, 1972: Dési Frigyes 60 éves, *Időjárás* 76, 5-9

2012. január 12-én az Országos Meteorológiai Szolgálat megemlékezett egykori elnöke, Dési Frigyes születésének 100. évfordulójáról. Az ünnepelő munkatársak megtöltötték a Szolgálat földszinti disztermét. Az előadókat hallgatva tudatosult igazán az utókor számára, hogy Dési Frigyesnek életében hányféle szerep jutott. Zsenialitása, több irányú elkötelezettsége különlegessé tette kortársai között is, s az őt követő elnökök sorában is. Az OMSZ-ot eddigi leghosszabban elnöklő, s a Meteorológiai Tanszéket leghosszabb ideig vezető, nagy tekintélyű, határozott irányítója volt a rá bízott feladatoknak. Az általa megélt korszak számunkra már történelem. Más gondokkal, más politikai, gazdasági és szakmai feladatokkal birkózik a mai meteorológus közösség. S mégis, erre a délutánra megjelent előttünk az emlékezők szavain át az Országos Meteorológiai Intézet – majd Szolgálat -, a frissen megalakult Magyar Meteorológiai Társaság, az egyetemi oktatás meteorológiai színtere, az ELTE Meteorológiai Tanszéke, s nem utolsósorban a katonai meteorológiai tevékenység – abban az időben még más hangsúlyt kapó – emlékezete. S a közös kapocs: Dési Frigyes, aki katona, politikus, meteorológus, tanszékvezető tanár, intézményvezető, szervezet- és tudományos folyóirat alapító és mellette: édesapa, családfő. Mindenütt főszerepben, mindenütt a felelősség teljes súlyával. Az előadók voltak: Antal Emánuel, Ambrózy Pál, Barát József, Bartholy Judit, Dési Frigyes, Dunkel Zoltán, Felméry László, Radics Kornélia. Czelnai Rudolf köszöntését Moring Andrea tudományos titkár olvasta fel.